

MAI MULTE PORTRERE ȘI O DUBLĂ CETĂȚENIE

După ce, cu vreo doi ani în urmă, publica o carte de dialoguri, de *convorbiri*, cu Irina Mavrodin, astăzi revine cu o alta, de aceeași gen, al cărei personaj central este Irina Petraș. O a treia putea fi răsfoită, până de curând, în paginile revistei „Pro Saeculum”, unde număr de număr apăreau alte dialoguri, cu poetul Gheorghe Istrate – ceea ce ar însemna că și asta e gata să iasă de sub tipar. Aș putea spune, deci, că autorul acestor trei cărți, Alexandru Deșliu, are de-acum un program, o deviză-de-lucru, acelea de a ne face cunoscuți, *mai cunoscuți*, sub forma unor adevărate confesiuni reciproce, scriitori de pe treptele de sus ale literaturii noastre. N-ar fi, totuși, el cel dintâi care descoperă, ca pe o lume nouă, modalitatea, fie și numai dacă mă raportez la puținele mele cunoștințe în materie: un Florin Mugur (convorbirile sale cu Marin Preda și Paul Georgescu) sau Andrei Grigor (convorbirile cu Eugen Simion). Dar este, în orice caz, unul care are ambiția de a o relansa, după ce a cam fost abandonată în ultima vreme. Și, mai ales, încearcă s-o facă, după cum am mai spus, cu un anume program, prin urmare s-o redescopere sub articulațiile sale sis-te-ma-ti-ce.

Lucru cu atât mai pândit de riscuri, cu cât nici procedeu în sine, în esența lui, nu-i doar o înșiruire lejeră de întrebări și răspunsuri, un *interview* de mai mari dimensiuni, după cum ar apărea la prima vedere. Ca să devină cu adevărat o carte, trebuie realmente să preschimbe suita într-un dialog, iar dialogul într-o con-vor-bi-re; cu alte cuvinte, să fie susținut, în egală măsură, de ambele părți. Cu încă un alt cuvânt, ar urma să fie ceea ce Irina Mavrodin, în cartea dedicată ei, definește drept *entretien*, o noțiune pentru care n-avem, încă, în limba română, corespondent într-unul fidel. Or asta înseamnă că, pur și simplu, ceea ce își propune sau ar trebui să-și propună un asemenea dialog este să contureze, și din întrebări ca și din răspunsuri, portretul complex, integral al scriitorului, pe trăsăturile sale din afară și dinăuntru; cu lumea care-l înconjoară, deci, dar și cu cea care-l populează.

Din unghiul acesta de vedere, n-aș crede că întrebările mai pot avea un caracter aleatoriu sau conjunctural, câtă vreme se nasc, obligatoriu, din acea ștachetă calitativă pe care și-au ridicat-o singure, de la bun început. Ele vor trebui să fie, din contră, mereu la obiect, într-o deplină cunoștință de cauză, tocmai pentru a-și putea realiza proiectul și cu atât mai mult cu cât este unul ambițios. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, tot aceleași întrebări se cer aranjate într-o suită gradată, e-vo-lu-ti-vă, nu numai pentru a menține treaz interesul meu, ci și pentru a-mi stârni curiozitatea. Se cere deci să fie nu complezente, nu protocolare, ci chiar incitante, pro-vo-ca-toa-re. Nici incomode, firește, fiindcă nu ne aflăm în ograda politicii, ca să ne compromitem unii pe alții. Vrem numai să ne descoperim, așa că ne și pretindem o cunoaștere detaliată. Doar indiscreția neobosită a reporterului poate cizela portretul unui scriitor în toată complexitatea sa, așadar atât în suprafață cât și în adâncime. Mi-aduc aminte cum

Alexandru Deșliu mi se plângea odată de perfidia colegială a unuia dintre cronicari la prima sa carte. Toate bune, se insinua candid într-un articol, elogiile noastre pentru considerațiile interlocutoarei, numai că întrebările ar fi putut lipsi. Ca unul care am citit din scoarță în scoarță ambele cărți de convorbiri, ca și pe cea de a treia, în curs de apariție, mă pot acum pronunța, și eu, în cunoștință de cauză, despre fiecare, exact întocmai cum au fost ele scrise și cum, fără îndoială, și le-au dorit autorii, toți trei.

Sar însă peste paginile introductive, cu întrebările lor obișnuite, referitoare la naștere – părinți – familie – școală, numai că din alte motive decât s-ar putea bănui. Au și astea, desigur, un rost al lor, acela de a-mi face cunoscut interlocutorul *din afară*, dinspre mediul în care s-a format ori cel în care își poartă existența de toate zilele. Fără nicio șovăire, ambele scriitoare îi subliniază și rostul, și însemnătatea: „Casa, grădina, școala, biblioteca, părinții înșiși sunt *locuri* în funcție de care am crescut și prin care mă definesc” (Irina Petraș); scriitorul „este *om* și totodată *autor*, un eu aparent, cotidian, social și socializabil și chiar, adeseori, socializat, și un eu profund, creator, eul care face opera” (Irina Mavrodin). Și totuși, voi sări peste aceste pagini, oricât ar fi ele de pitorești, pentru a poposi mai degrabă în eul interior; în acel *eu profund*, *creator* și, din această cauză, ceva mai promițător.

De cum intrăm aici, pe tărâmul celălalt, are loc o sensibilă modificare de ton – de registru – de nuanță. Firească, și ea, necesară, câtă vreme se trece de la evocarea, duos-nostalgică, a copilăriei, la maturitatea creatoare și, prin urmare plină de responsabilități. Cele două distinse doamne au devenit între timp, amândouă, profesoare, traducătoare, eseiste, plus, una, poetă, cealaltă critic literar. Așadar, într-un cuvânt, scriitoare și, cu încă un cuvânt, intelectuale, ceea ce le dă dreptul să formuleze judecăți de valoare atât asupra lumii lor interioare, cât și asupra celei din jur. O și fac, amândouă, cu exact aceeași luciditate – și relevanță – și gravitate, câtă le și pretinde dubla lor cetățenie. Mai mult decât atât. O fac în așa fel încât încheagă, pagină după pagină, dincolo de convorbirile pe care le au cu Alexandru Deșliu, dincolo de dialogul pe care, la urma urmelor, amândouă îl poartă cu mine, cititorul, încă unul, între ele înseși. Dintre numeroasele exemple pe care le-aș putea transcrie, mă rezum în continuare la numai câteva.

„Din fericire pentru mine, eu i-am conștientizat foarte puțin idealurile. Am mers pas cu pas, construind ceva, nerenuțând, trudind cu cea mai mare răbdare. Am sperat mereu că pasul următor este posibil. Ideea de ideal s-ar traduce în cazul meu prin credința în posibilitatea pasului următor” (Irina Mavrodin). „Ideea că am o bucată de trăit și gata m-a făcut să nu fiu cu adevărat în stare de planuri de lungă durată, dar să am, în schimb, un ritm susținut și o putere de muncă mai puțin obișnuite [...] Nu las niciodată pe mâine ce pot face azi, în ideea anecdotei românești că, poate, nu mai trebuie făcut”

(Irina Petraș). „Pentru a gândi și a acționa politic trebuie să ai o anumită structură, pe care puțini intelectuali o au, după părerea mea [...] Cultura și politica se înscriu în două planuri diferite, atât de diferite, se pare, încât mulți le opun una alteia“ (Irina Mavrodin). „Arta și politica se pot înrudi doar prin apelul la cuvântul care minte frumos. Cu diferența, uriașă, că scriitorul minte pentru a tenta fețe mai bune ale lumii, iar politicianul minte ca să câștige alegerile și să se poată chivernisi“ (Irina Petraș). „Ca scriitor, eu nu-mi simt vârsta, eu mă simt și acum așa cum m-am simțit întotdeauna“ (Irina Mavrodin). „Să fii deplin și asumat ceea ce ești mi s-a părut mereu mai greu și mai laudabil decât să te prefaci că ești ceea ce n-ai fost și nu vei fi niciodată“ (Irina Petraș).

Din păcate, o lipsă de spațiu pe care nu mi-o impune nimeni mă împiedică să continui șirul exemplelor. Ar însemna, de altfel, să reconstruiesc, acum, o a treia carte, din amândouă – lucru care nu-mi stă nicidecum în intenții. Ceea ce vreau să subliniez cu tot dinadinsul este că aceste veritabile profesioniști de credință, ca și celelalte, nepomenite aici, n-ar fi fost cu siguranță posibile dacă nu le-ar fi stimulat un dirijor, un regizor. Acel interlocutor, al treilea, care, din penumbra lui modestă, se pricepe să conducă discuțiile și să declanșeze, prin întrebări potrivite la momentele potrivite, mecanismele spovedaniei. Las'că, pentru asta, trebuie să cunoască și el opera celui cu care stă de vorbă, tocmai pentru a putea sta de vorbă, într-un autentic *entretien*. Țasta nu-i decât începutul, însă, greul abia urmează, după ce a lăsat în urmă cititul. Or, dacă eu, cititorul, am ținut în mână două cărți de care nu m-am putut despărți deloc ușor, înseamnă că Alexandru Deșliu și-a înțeles exact atât condiția de regizor, cât și misiunea de a manevra sforile din umbră.

Ca dovadă, conlocutoarele sale se declară, nu o dată, surprinse de povârnișul unor întrebări și par nepregătite să răspundă. „Îmi puneți o întrebare extrem de interesantă“, mărturisește, de pildă, Irina Mavrodin, când aude ce vrea să afle reporterul: „V-ați simțit vreodată exilată din viață, drept pe-deapsă că nu ați dus până la capăt ceea ce v-ați propus?“ „Asemenea întrebare ar trebui să ne-o punem mereu, și totuși cred că cei mai mulți dintre noi nu și-o pun“, adaugă, dezarmată, parcă, scriitoarea, pentru ca pe urmă să detalieze totuși răspunsul. Iar Irina Petraș, la rândul ei, când e chestionată, de-a dreptul, *ex abrupto*, „ce condiții se cer îndeplinite, ce calități trebuie să aibă un comentator“, exclamă mai întâi: „Așa, sobru și grav, habar n-am“. E doar o reacție de surprindere, poate și o doză de cochetărie, căci după aceea știe foarte bine să-și prezinte, metodic, argumentele, ba chiar într-o manieră polemică.

De pe același suport, al unor întrebări discret-indiscrete, sunt abordate și raporturile celor două scriitoare cu mediul – cu lumea – cu viața; cu *preajma*, cum le alintă Irina Petraș. Adică cu acea parte de lume din afară, dar tot a lor, în perimetrul aceleiași duble cetățenii. Prin întrebări repetate mi-au fost aduse dinainte figurile lui Mircea Eliade și Emil Cioran, oameni care și pentru mine sunt nume sacre și venerate – dar nume. De acum înainte, prin evocările Irinei Mavrodin, îi voi vedea și eu, pe unul „trăgând calm din eterna lui pipă“, pe celălalt „cu părul fermecător de răvășit“. Tot ea și-i amintește, cu aceeași înfrigurare reținută, pe Dan Laurențiu, pe Modest Morariu, pe Nichita Stănescu, pe Mircea Ivănescu, pe Maria Luiza Cristescu, adică pe cei care i-au fost

și i-au rămas „prieteni întru literatură“. Dincolo, la Cluj, unde atâtea alte nume mari fac astăzi fala literaturii noastre, mi se perindă pe dinainte, de-a lungul multor pagini, portretele lui Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Liviu Petrescu, Ioana Em. Petrescu, Mircea Muthu, Eugen Uricaru – să mai continui? Prefer să le numesc, așa cum ea însăși le socotește, *vârstele traversate* – „pentru a atinge fără de vârsta“. Greu de crezut că aceste admirabile pagini ar mai fi fost scrise vreodată, dacă n-ar fi avut ocazia de a se risipi într-o carte.

Dar astea sunt, în definitiv, amintiri personale, ne-trans-misi-bi-le, pe care cele două Irine și le pot împărtăși, fără să le și poată comenta. De cele mai multe ori, însă, paginile celor două cărți declanșează realmente dezbatere de idei, cu puncte de vedere ce se continuă – se confruntă – se completează; se și ciocnesc uneori. Numai că până și pe terenul unde, la prima vedere, s-ar părea că nu se regăsesc, întrebările puse dau la iveală nebănuite tulpini comune. „Sunt atee – declară sus și tare Irina Petraș – de un ateism care n-are nimic, dar nimic cu era comunistă“. „Cum definim adevărul? În absolut, el este Dumnezeu [...] pentru că eu cred în Dumnezeu“ – se spovedește Irina Mavrodin, dar adaugă, tot ea, de îndată: „deși nu sunt ceea ce se numește o «practicantă» a credinței, cineva care se duce regulat la biserică“. După cum și Irina Petraș întărește, la rândul ei: „Există reguli de bun simț elementar, de conviețuire pașnică – libertatea mea se străduiește mereu să nu incomodeze / inoportuneze libertatea celorlalți“. Posibilul antagonism este doar aparent. De fapt, amândouă se revendică de la aceeași străveche lege morală care ne călăuzește pe toți muritorii, cu dubla sau simpla noastră cetățenie.

Așa că, încet-încet, din întrebare în răspuns și din răspuns în întrebare, la sfârșit îmi dau seama că, pe parcursul acestor două cărți, în întregime, mișună gânduri – și crezuri – și cugetări, mereu la cotele sincerității totale. Dar, atunci, ce-l determină totuși pe scriitor să se descheie, chiar așa, la toți nasturii sufletului, dinaintea unei curiozități ce poate fi câteodată stânjenitoare? N-o mai pune reporterul, întrebarea, de data asta, ci mi-o pun eu, cititorul. O pot însă pune fără nicio rezervă, căci îi voi găsi și ei răspunsul, în oricare dintre cele două mărturisiri. Ba voi găsi chiar două răspunsuri, ca și cum aș fi îndemnat să aleg ce-mi convine. „Interviurile sunt mai interesante, azi decât altădată, fiindcă țin locul scrisorilor. Spun mai deschis, în halat și papuci, ceea ce nu poate fi spus în textul sobru, la patru ace, al textului-carte. De la o anumită vârstă, omul iubește întrebătorii fiindcă i-au rămas nespuse, căzute pe de lături, lăsate pe marginea drumului Operei“. (Irina Petraș) „Vremurile au fost în trecutul imediat, și sunt încă, foarte tulburi. Poate nu mai tulburi totuși, cred, decât în trecutul mai îndepărtat al omenirii. De fiecare dată în asemenea momente ale istoriei omul a simțit nevoia să se mărturisească [...] Oamenii simt nevoia să depună mărturie, să se instituie ca martori ai unei epoci și ca martori ai propriei lor vieți“. (Irina Mavrodin)

Dintre cele două răspunsuri ce mi se oferă cu generozitate, eu l-aș alege, totuși, pe cel de al treilea. O fac, acum, în numele lui Alexandru Deșliu, mai cu seamă pentru că sunt încredințat că el, unul, nu-l va rosti nici în sinea lui măcar. Există și asemenea cărți, scrise din întrebare în răspuns și din răspuns în întrebare, pentru simplul motiv că altminteri n-ar exista niciodată. Cu atât mai mare devine câștigul că le avem așa cum sunt.